

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Entertainment & leisure consumption in Istanbul

Aytar, V.

Publication date
2014

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Aytar, V. (2014). *Entertainment & leisure consumption in Istanbul*. New Market Press.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

NEDERLANDSTALIGE SAMENVATTING

Voorliggend onderzoek heeft tot doel de basisparameters te bevatten van de historische ontwikkeling van recreatieconsumptie en entertainment. De hoofdvragen van mijn onderzoek zijn de volgende: **(a)** Hoe kunnen we de eisen van verschillende soorten consumenten begrijpen en inkaderen? Hoe werden dergelijke eisen door de verschillende producenten die dergelijk entertainment en op recreatieconsumptie gerichte diensten aanboden, beantwoord? Kortom, ik probeer de dynamiek van vraag en aanbod op het gebied van entertainment en recreatie te onderzoeken. **(b)** Hoe reguleren en bemiddelen de staat en andere actoren tussen vraag en aanbod op het gebied van entertainment en recreatie? Hoe hebben regelings- en bemiddelingsmechanismen de brede lijnen getrokken binnen dewelke dergelijke activiteiten georganiseerd worden? Hoe werden mechanismen zoals ondersteuning en promotie, het scheppen van arbeidsgelegenheid, het toekennen van verschillende niveaus van waardering en aanzien, belastingheffing, het bepalen van wettelijke en/of informele kaders voor tewerkstelling en ondernemerschap, beperkingen, het verbieden en bestraffen verschillend aangewend door gouvernementele

en niet-gouvernementele drijfkrachten? (c) Hoe werden “etnische” verschillen en diversiteit gefunctionaliseerd en dan later vermarkt? Hoe gebeurde dit functionaleren met betrekking tot het consumeren van de “Andere” als belangstellingsobject? Hoe werden de verschillende etnisch-religieuze groepen sociaal, economisch en cultureel gekanaliseerd naar typerende recreatieconsumptie en entertainment georiënteerde beroepen en marktsegmenten?

Recreatie- en entertainmentlandschappen omvatten individuen, groepen of instellingen die recreatie en entertainment aanbieden.

Aan de ene zijde zijn er de producenten, namelijk de ondernemers en grotere bedrijven met hun medewerkers. Aan de andere zijde hebben we de consumenten, met name individuen en groepen die geïnteresseerd zijn om van deze activiteiten te genieten. Zij bevinden zich in een soort kip en ei relatie, beïnvloeden elkaar en hun interactie is de drijfkracht achter de ontwikkeling van die recreatieconsumptie- en entertainmentlandschappen.

Maar zoals ook ergens anders het geval is, vindt deze interactie niet in een vacuüm plaats. Net zoals Kloosterman en Rath, ben ook ik daarvoor te vinden dat de interactie van vraag en toelevering of van productie en consumptie aan de ene zijde steeds deel uitmaakt van bredere structuren en aan de andere zijde steeds bemiddeld wordt (Kloosterman & Rath, 2001; Rath, 2007). Dat is de reden waarom ik geïnteresseerd ben in de bredere sociale, culturele, politieke en economische structuren die de recreatie en entertainment vorm geven.

Vanuit dit opzicht gaat mijn aandacht eveneens uit naar het volgende:

- 1) De rol van de staat en haar geallieerden met betrekking tot de regulering van het sociale, culturele, politieke en economische leven in Turkije en zodoende de regulering van het recreatie- en entertainmentlandschap.
- 2) Aan de ene zijde de samenstelling van mediators en het proces van bemiddeling dat de smaak, de preferenties en keuzes van de personen die recreatie en entertainment zoeken beïnvloeden en aan de andere zijde de strategische keuzes en stijlpreferenties van entertainmentondernemers.
- 3) Tenslotte interesseert het mij hoe sociale en culturele diversiteiten (in het meervoud en dus etnisch, religieus, klasse en levensstijl, enz.) bij deze processen interfereren.

Om het boek op een analytische manier te kunnen organiseren, heb ik voor een chronologische benadering geopteerd, waarin ik aan verschillende historische periodes hoofdstukken heb toegekend, waarvan ik denk dat deze samen in één zelfde categorie ondergebracht kunnen worden: Hoofdstuk II brengt de geschiedenis in kaart vanaf het Byzantijnse Rijk, via de Klassieke Periode van het Ottomaanse Rijk dat tot aan de periode van het Hervormde Ottomaanse Rijk loopt, dat zich doorheen de negentiende eeuw heen tot aan 1920 strekte. Hoofdstuk III concentreert zich op de vroeg-republikeinse periode (één-partij-stelsel) van het moderne Turkije (1920-1950) en de Populistische Ontwikkelingsperiode met zijn meerpartijensysteem tussen de jaren 1950-1980. Hoofdstuk IV heeft het over de geschiedenis tot heden, met een analyse van de Neoliberaale Conservatieve periode sinds 1980. Hoofdstuk V is het afsluitend gedeelte, dat de historische en analytische bespreking samenbundelt. Bij elk hoofdstuk heb ik geprobeerd de onderzoeksvragen te behandelen, de continuïteit en de veranderingen te identificeren door de historische reisroute te verbinden met de complexe wisselwerking tussen producenten, consumenten, mediators en regelgevers, en de werking van de in categorieën ondergebrachte diversiteitsprocessen in kaart te brengen.

Zoals in **Hoofdstuk II** besproken wordt, is **recreatieconsumptie en entertainment in Istanbul tijdens het Byzantijnse Rijk, de Klassieke en de Hervormde Ottomaanse periode**, zeer instructief, in zo verre dat zij ons de ontwikkelingen en de veranderingen tijdens de republikeinse periode beter doen begrijpen.

(a) Consumenten en Producenten: om de dynamieken van vraag en aanbod voor entertainment en recreatie te kunnen begrijpen, werden de consumenten en de producenten in de diverse periodes verschillend gerangschikt. Tussen de Byzantijnse en de Klassieke Ottomaanse periode is er sprake van een belangrijke continuïteit: in beide perioden bestond er een hiërarchische stratificatie, samengesteld uit elite artiesten, die zich aan de top bevonden en die als hoogbegaafde en/of zeer goed opgeleid beschouwd werden, en uit volksartiesten, die voor minder bekwaam en / of minder goed opgeleid gehouden werden. Ik ben van mening dat zij respectievelijk “hogere” klassen (d.w.z. consumenten aan het koningshof/paleis, aristocraten of rijkere kringen) en “lagere” klassen (consumenten uit de lagere milieus) verzorgden met van vormen van recreatie en entertainment. Een andere vorm van continuïteit heeft te maken met de organisatie van entertainers binnen de verschillende beroepscategorieën.

Maar wat zich tijdens de Klassieke Ottomaanse periode verandert, heeft te maken met de invloed van “ethniciteit”, dat zich tot een duidelijk en sterkere dynamiek ontwikkelde in de organisatie en het zich groeperen van de entertainers en hun werk.

(b) Regulering en Bemiddeling: in alle drie periodes ontwikkelden de staat en andere actoren verschillende manieren van regulering en bemiddeling voor de recreatieconsumptie en vraag en aanbod van entertainment. In het Byzantijnse en het Klassieke Ottomaanse Rijk waren recreatieconsumptie en entertainment voor de staat van belang omdat het een uiting was van haar prestige, keizerlijke rijkdom en macht. De staten waren niet alleen op het gebied van het verschaffen van openbaar entertainment actief, maar ze hielpen ook direct mee aan het opzetten en het hiërarchisch groeperen van georganiseerde groepen van entertainers. Tijdens de Byzantijnse en de Klassieke Ottomaanse periodes speelden de religieuze overheid een belangrijke rol in de regulering van recreatieconsumptie en entertainment, in zover dat verschillende vormen en artiesten moreel toegelaten, verboden of bestraft werden.

(c) Dynamieken van Diversiteiten “Ethniciteit”: bij de recreatieconsumptie en entertainment in de Byzantijnse en de Klassieke Ottomaanse periodes, werden “etnische” verschillen en diversiteit verschillend gefunctionaliseerd en later vermarkt. In de Byzantijnse en later ook in de Klassieke Ottomaanse periode werden recreatieconsumptie en entertainment gekenmerkt door een hoge graad van op “ethniciteit” gebaseerde beroepsspecialisaties, die niet alleen door de reguleringspolitiek en categorieën, maar ook door de bij het bredere publiek heersende perceptie van “etnische” verschillen in stand gehouden werden. Maar deze twee classificerende mechanismen waren tijdens de Byzantijnse en de Klassieke Ottomaanse periodes aan strengere regels gebonden dan tijdens de Hervormde Ottomaanse periode.

In Hoofdstuk III argumenteer ik dat de oprichting van de Turkse Republiek in 1923, naast vele andere zaken, een diepgaande verandering van de recreatieconsumptie en entertainment met zich meegebracht heeft. Deze verandering betekende een radicale breuk met de vorige Hervormde Ottomaanse periode. Meteen werd een belangrijke continuïteit geïntegreerd.

(a) Consumenten & Producenten: in de periode tussen 1920 en 1980 is Turkije getuige geweest van het leed waarmee een multi-etnische

en multi-confessioneel rijk zich omgevormd heeft tot een homogene natiestaat. In Turkije verminderde het aantal niet-moslims, hun sociale zichtbaarheid en culturele participatie gestaag. Onder dergelijke algemene invloed en meer bepaald door de anti-minoriteiten wetgeving betreffende de tewerkgestelden in de recreatieconsumptie- en entertainmentsectoren, waren het de Joden die als eersten die sectoren moesten verlaten, gevolgd op een minder vlugge manier door respectievelijk de Grieken en de Armeniërs. Hun posities in deze handelssectoren, hun kapitaal en inrichtingen werden één voor één vervangen door hun Mohammedaanse of Turkse kalfa (vakmannen in opleiding) of çirak (leerjongens) die hun inrichtingen afkochten tegen beduidend lagere prijzen.

(b) Regulering & Bemiddeling: In de vroeg republikeinse periode, tussen 1920 en 1950, verschoof de rol van de staat van een reformerend paternalisme naar een radicaal modernistisch paternalisme. Ofschoon in de vorige periode verwestering een sterke hervormingsmotor was, had het nog niet de pragmatische, uiterst radicale en van boven naar beneden opgelegde moderniseringseigenschappen bereikt. Het macrobeschavingsdoel van Atatürk van een algehele verwestering, hield een nauwkeurige maar tevens ook delicate omvorming van zowel alafanga (op Europese wijze) als alaturka (op Turkse wijze) in, en meer bepaald door deze te harmoniëren met de vereisten van culturele modernisatie en verwestering. Het radicaal modernistisch paternalisme hield ook een herstructurering van het Turkse Volk in, waarbij van de massa's die naar behoren moesten voorgelicht worden, verwacht werd dat zij hun eigen sluimerende capaciteiten zouden kunnen ontdekken en dat zij eveneens de verheven culturele smaak van westerse vormen van recreatieconsumptie en entertainment zouden te pakken krijgen. Ze moesten echter ook behoed worden voor de gevaren van over-verwestering. Deze dubbele strategie heeft garant gestaan voor de volwassenwording van de nieuwe, republikeinse consumenten.

(c) Dynamieken van Diversiteit: de betreffende processen van diversiteit en etniciteit werden in hoge mate gesteund door twee belangrijke maatschappelijke dynamieken, die samen de periode tussen 1920 en 1980 gekenmerkt hadden, nl.

(1) de voortdurende en dramatisch versnellende uitdunning van de niet-moslim minderheden bij de consumenten en de producenten – iets waar we het eerder reeds over hadden-; en (2) de emigratie van het platteland

naar de steden en de emigratie naar Duitsland en andere vreemde landen. Deze twee beduidende veranderingen schiepen diversiteit – met inbegrip van etnische diversiteit – die het toneel van recreatieconsumptie en entertainment verregaand profileerden.

Hoofdstuk IV bespreekt de laatste drie decennia van de grote veranderingen in Istanbul. Hier argumenteer ik dat kan gezegd worden dat ze ontstaan zijn uit het resultaat van of onder de institutionele vleugels van twee achtereenvolgende soorten van regulering, die ik als volgt wil noemen: 1) het Marktgerichte en Bestuurlijk Paternalisme dat in 1980 door twee radicale breuken gelanceerd werd: marktgerichte hervormingen en de staatsgreep. Deze veranderingen duurden tot 2002. 2) het Neo-liberaal en Conservatief Paternalisme dat sinds 2002 door de AK Partij ingevoerd werd.

(a) Consumenten & Producenten: In de periode tussen 1980 en 2014 is Istanbul zowel wat haar oppervlakte als haar bevolking betreft beduidend gegroeid. De stad werd meer en meer overspoeld door verschillende groepen van ontelbare verschillende geografische achtergronden. Het stadsplan werd omgevormd tot een patchwork van talloze etnisch-confessionele, socio-economische en culturele concentraties van groeperingen met demografische en commerciële functies. In deze van diversiteit doorsponnen omgeving spelen economische inkomensniveaus, sociale status, cultureel en economisch kapitaal en levensstijlonderwerpen allemaal een rol bij het vormen van consumentengroepen en ook van de aanbieders die aan deze vragen moeten tegemoetkomen. De werken van de centrale en gemeentelijke regelgevers met betrekking tot de infrastructuur en het vervoer en hun globale stadsbrandingsbeleid hebben in Istanbul eveneens de kaart van recreatieconsumptie en entertainment drastisch veranderd.

(b) Regulering & Bemiddeling: de twee deelperiodes, nl. 1980-2002 en 2002-2014 werden respectievelijk door Marktgerichte en Bestuurlijk Paternalisme en door Neo-liberaal en Conservatief Paternalisme gekenmerkt. Beide deelperiodes veranderden de rol van de staat in de consumptie, waarbij het model dat gangbaar was tijdens de nationale ontwikkelings- / populistische periode tussen 1950 en 1980 radicaal omgevormd werd. Deze transformatie was in een zekere zin de voortzetting van de periode tussen 1950 en 1980, in zover dat de verouderde ideologische rechtzinnigheden van het vroeg republikeinse

Kemalisme (1920-1950) verder versoepeld werden. Maar de periode tussen 1980 en 2002 was ook een breuk wat betreft de regulering, gezien fordistisch, keynesiaans en populistisch consumptiebeleid onttoont werden door een markt gericht, bestuurlijk, neo-liberaal en conservatief beleid. Het centrale en gemeentelijk regelgevend beleid wijzigde op een ingrijpende wijze dat wat Engelen “de structuur van de markt”, “de plaats van de markt” en “de manier, het niveau en het object van de regulering” noemt (2001).

(c) Dynamieken van Diversiteit: de betreffende processen van diversiteit en etniciteit werden in hoge mate gesteund door twee belangrijke maatschappelijke dynamieken, die samen de periode tussen 1920 en 1980 gekenmerkt hebben, nl. het toenemend aantal Koerden in Istanbul, die uit Zuidoost Anatolië vertrokken waren om het conflict tussen de staat en de PKK te ontvluchten; en de stijgende globalisering en transnationalisering van de bevolking in de stad. Deze twee beduidende veranderingen schiepen nieuwe diversiteiten – met inbegrip van etnische diversiteit – die het toneel van recreatieconsumptie en entertainment verregaand profileerden. De Koerden en andere nieuwkomers uit de provincies kleurden zowel de consumentenbasis alsook de “laborscape” van de recreatieconsumptie en het entertainment van de stad. Zij vormden vooral de “onzichtbare” werkkraft en die consumenten van wie de stemmen voorheen niet zo zeer gehoord of geuit waren in de mainstream media of door andere bemiddelaars. Terwijl hun etniciteit vooral “functioneel” was met betrekking tot het afsturen op de “achterste” en “laagste” segmenten van de “laborscape, kwam een nieuw type etnisering aan bod in de “voorst” en “bovenste” segmenten. Wat de gesplitste stratificatie van “etnisering” betreft, zou ik willen stellen dat die, die aan de top van de gesplitste “laborscape” voor recreatieconsumptie en entertainment staan, uit een laag bestaat die ik als “sjieke etniciteit” zou willen bestempelen en die vooraan en meteen ook in de bovenste moot van het recreatieconsumptie en entertainment “laborscape” van Istanbul staan. Sjieke etniciteit is uiterst zichtbaar en wordt door de ondernemers en eigenaars doelbewust tentoongespreid als vitrines van hun bedrijven.